

Buitenaards leven, zeg er eens wat van

In het *Roelantslied*, de vertaling van het oeroude Franse epische gedicht over een favoriet van Karel de Grote, komt deze held met zijn achterhoedeleger om het leven in een gevecht met de Saracenen, omdat hij te trots was om tijdig op zijn hoorn te blazen. De bedroefde keizer wil dan bloedig wraak nemen op die Saracenen, maar bij zijn terugkeer met het hoofdleger wordt het al donker in Roncevaux:

Als Kaerle dat ghesach
Dat hem ghebreken soude den dach
Viel hij vele werde [eerbiedig]
Neder op die eerde
Ende bad gode den goede
Door sijn oet moede
Dat hij [God] die sonne deed staen
Dat hij [Karel] die vianden mocht slaen.

Onmiddellijk verschijnt een engel uit de hemel die dit toezegt en daarna blijft het drie etmalen licht en wordt de vijand in de pan gehakt. Dit was duidelijk een geval van 'onze God is de beste', maar het bewijst dat ook de oude

Germanen geloofden dat de zon om de aarde draaide, net als in de Griekse mythen en de bijbel geschreven staat. Pas in 1453 legde Nicolaus Copernicus zwart op wit uit - nog niet meteen gedrukt - dat de planeten om de zon draaiden. Vanaf 1610 werd dit door Galileo Galilei in diverse gedrukte publicaties bevestigd, hoewel deze door het Vaticaan nog verboden werden.

Mary Evans Picture Library.

Laten we dus niet te 'bijdehand' doen over de mens en zijn kennis van het universum. Tot voor kort was het onwetendheid troef. De Griekse goden woonden op de Olympus, ze bleven op de aarde. Maar wie ze wilden

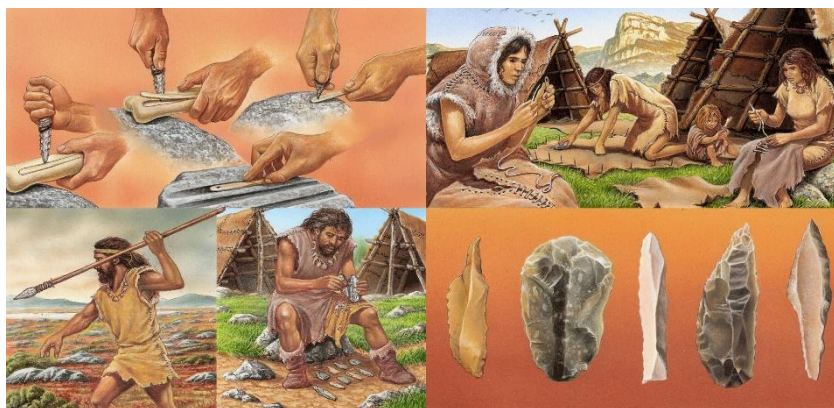
vereeuwigen gunden ze soms een sterrenbeeld, tussen de Babylonische tekens van de dierenriem in. Bijna niemand weet nog wie het waren, Andromeda, Perseus, Cassiopeia of de tweeling Castor en Pollux. Maar destijds geloofde iedereen dat ze nog tamelijk dicht bij huis bleven.

Dát buitenaards leven was een kwestie van geloof. Het hoorde bij een aandrang die de evolutie in onze genen heeft ingebouwd: leven is goed, voortleven is beter. Een mens moet moedig vechten om het leven te behouden en het voort te zetten, desnoods als ster of laurierboom, zeker als hij nog tot procreatie in staat is of kan helpen om zijn roedel te beschermen. Andere mensachtigen, die daar onvoldoende in slaagden, zijn allang uitgestorven. Wat in

miljoenen jaren natuurlijke selectie is opgebouwd, haal je niet in enkele eeuwen weer uit een DNA.

Een andere genetische aandrif, zoals ook de drang naar frequente seks in de vruchtbare jaren, is het verlangen om tot een groep te behoren. Het hoort bij de manier waarop jager-verzamelaars overleven. Ze hebben mobiliteit en een ruim territorium nodig. Archeologisch lijkt het bewezen, dat nog de laatste proto-mensen, de Neanderthalers, in groepjes van tien tot twintig rondtrokken. De sterksten wilden de leider zijn. Ze moesten die positie met geweld verwerven en behouden. De anderen zochten bescherming en bleven veilig in de buurt van de baas. Pas de Cro Magnon, de wat slimmere versie die nog geen veertigduizend jaar op de planeet rondwaalt, kwam met allerlei grote innovaties. Minder dan tienduizend jaar geleden werd begonnen met landbouw en het domesticeren van nuttige diersoorten. Toen werd ook de noodzaak van een coherente taal groter en volgde later de ontwikkeling van schriftvormen om eigendommen, wetten, geboden en tenslotte ook verhalen te registreren. Daarna ontstonden dorpen en stadjes, maar de mensheid bestond nog steeds uit een groot aantal roedels, families, clans die in stammen en volken met elkaar samenwerkten en onder elkaar huwden, maar die andere stammen en volken buiten hun territorium wilden houden.

Cro-Magnon mens (art: D. Antiphéry).

Er lijkt nog een andere genetische imperatief te bestaan. Deze is te beschrijven als een aandrang om buiten het eigen territorium te kijken en te zoeken naar iets wat de clan kan gebruiken. En om daarna als een held in de clan terug te keren natuurlijk, met de vacht of de klauwen van een buitenissig monster, of met gouden appels, of met kostbare cadeaus van een buitenlandse vorst. Dat leidt thuis tot status en macht. Sommigen bereiken aldus de status van held nadat ze aanvankelijk door hun roedel verstoten zijn, wat nog steeds het ergste is dat een mens kan overkomen.

De geschiedenis heeft verschillende volksverplaatsingen gekend. De oude Grieken stichtten overal steden, de Germanen trokken massaal naar het westen van Europa, Spanjaarden en Engelsen naar Amerika, zwarte slaven werden massaal uit Afrika gedeporteerd, Stalin

verhuisde hele volken in zijn met harde vuist bijeengetimmerde rijk.

Desondanks was de indeling van de wereld in min of meer etnografische entiteiten tot voor kort niet moeilijk. Het was een lappendeken van duizenden volken en volkjes over alle continenten, maar ook bij ons thuis meenden we toch ongeveer te weten wat de verschillen waren tussen Friezen, Hollanders, Limburgers en Zeeuwen. In ieder geval tot pakweg een eeuw geleden lijkt de etniciteit van de mens zijn voornaamste impuls tot handelen. Die etniciteit definieert de groep waartoe hij wil behoren. Dus ook de waarden en normen die hij verklaart te delen, al is het maar voor de schijn, om niet uit de groep te worden gestoten. Een mens kan zijn etniciteit niet gemakkelijk van zich af schudden, mocht hij dat al willen. Dat levert problemen en nieuwe taboes op nu de wereldwijde mobiliteit wegens beter vervoer en communicatie voor individuen eenvoudiger is, maar dit terzijde gezegd.

Als de mensheid een verzameling van etnische eenheden is, die met elkaar kunnen samenleven tot wederzijds profijt, mits er heldere territoriumafspraken zijn gemaakt of bevochten, dan kunnen we de ontdekking van buitenaards leven ook eens vanuit dat oogpunt bekijken. Bevordert het mondiaal de cohabitatie van clans en volken of juist niet? Of maakt het uit dát oogpunt gezien niets uit?

Waarschijnlijk het laatste. Weinigen ter wereld vereenzelvigen zich met iets groters dan hun eigen clan of land, ongeacht het laagje religie eroverheen, dat de onderliggende identiteit in de regel meer versterkt dan verzwakt (en mede daartoe is *uitgevonden*). Lippendienst aan een beschavingskring, een politieke unie, een wereldwijd klimaatbeleid of zelfs een specifiek Hoger Wezen, is nog iets anders dan instinctieve identificatie en prioriteitsbepaling bij het menselijke handelen. Alleen wie rijk en vrij genoeg is, kan zich een andere keuze dan het (vermeende) eigenbelang permitteren, of zelfs maar indenken.

Jan Matejko, Copernicus in gesprek met God, 1872 (Kraków).

Het bestaan van buitenaards leven moet voor het gros van de mensheid daarom eerst maar eens bevredigend bewezen worden. We weten hoe lang het heeft geduurd voordat bijna iedereen wilde aannemen dat de aarde niet plat is en later dat ze om de zon draait die deel uitmaakt van een melkweg in een uitdijend heelal. En het inzicht in een geleidelijke evolutie na het ontstaan van organisch materiaal, gevolgd door micro-organismen en primitief leven en geleedpotigen en gewervelde dieren tot en met de mens toe, wordt nog steeds lang niet algemeen gedeeld. Door velen wordt het een 'geloof' genoemd en dan natuurlijk inferieur aan een geloof in God of Allah in een van de gekozen dogmatische varianten.

Er is ook niets acuuts aan de hand. Want wat is 'leven'? De diepste troggen van de oceaan, de heetste woestijnen en de hoogste toppen van de Himalaya herbergen levensvormen die de waanzinnigste fantasieën tarten, om over de wondere wereld van de microbiologie nog te zwijgen. Hoe relevant is het, als zulke extravagaties zich ook in verre melkwegstelsels voordoen? De wetenschap voorspelt dat de juiste combinatie van elementen en straling enzovoort bij het ontstaan van zonnen en planeten tot een kansje op organische bouwsteentjes van leven leidt. Misschien één kans op de miljard. En de kans op denkend leven (*whatever that may be*) een op honderd miljard. Maar alleen al onze eigen Melkweg telt 100 miljard

sterren en er zijn ongeveer 1000 miljard sterrenstelsels. Dus planeten zat.

Bovendien is het een ver-van-ons-bed-show. De meest nabije ster is Proxima Centauri op ruim 4 lichtjaar. Zelfs in de science fiction kan een afstand van een lichtjaar niet op een plausibele manier overbrugd worden, behalve door 'plooiën' in het ruimte-tijd-continuum (zoiets als verschillende dimensies in het heelal). Of tijdreistrucs. Of anders door ingevroren mensen of embryo's op hoop van zegen het universum in te katapulteren, waar dus nooit meer iemand iets van zal horen. De kans dat buitenaardse wezens ons komen bekijken is al even klein, al zijn hierover verhalen genoeg verzonnen waarin met weglating van technische details een onderhoudende plot wordt gepresenteerd (zoals in het fascinerende *The mist* en *Trapped* van Stephen King). Dat leven van ver weg belooft weinig goeds, zoals trouwens al bleek uit veel paranoïde Koude Oorlogsfilms uit de jaren '50, zoals *The thing*, *Them*, *It came from outer space*, *The war of the worlds* en vooral *The invasion of the body snatchers*, waarin de 'inclusieve' samenleving een nachtmerrie werd.

Toch is dit alles niet waar het om gaat. Het doel is niet om de mensheid vooruit te helpen of om interstellaire gesprekspartners op te sporen. Maar het ontdekken van bevroren water of bepaalde micro-organismen op Mars zou al een enorme doorbraak zijn, want wat op de ene

planeet (buiten de aarde) mogelijk is, kan dan ook miljarden keren in het universum voorkomen. De vraag is daarom niet in de eerste plaats of buitenaards leven ontdekt wordt, maar of ernaar gezocht wordt.

Invasion of the Saucer Men, 1957.

Want grenzen zijn er om getoetst te worden. Als de aarde plat is, wil een mens weten wat er aan de rand te zien is. Een kapitein op de grote oceaan wil ontdekken wat er achter de horizon ligt. Een arts wil nagaan of bloedafname de pijn verlicht, of bestraling een tumor onschadelijk maakt. Een sterrenkundige begeert tot elke prijs te weten of de achterkant van de maan hetzelfde uitziets als de voorkant. En of die sterrenstelsels daar op duizenden lichtjaren afstand naar onze melkweg toe of erbij vandaan voortrazen, want we weten inmiddels hoe we de rood- en blauwverschuiving in het lichtspectrum kunnen meten en interpreteren. En wat de relatie is tussen zwaartekracht en de massa van het vacuum in de ruimte. Er zijn vragen in overvloed. Nobelprijzen lonken voor degenen die zulke dingen te weten komen. Alles wat te onderzoeken is, of te onderzoeken zou moeten zijn, verdient aandacht.

Maar dan moeten we buiten het territorium van onze clan en de reikwijdte van onze persoonlijke levensduur willen zoeken. En er zijn leiders nodig die deze soms tijdrovende en dure en controversiële bezigheid faciliteren, al is het maar ter wille van hun eigen roem en die van hun clan bij het nageslacht. Het was vroeger vaak een levensvullende ambitie voor een verlichte dictator of een ruimdenkende maecenas, maar kan tegenwoordig ook gerust de roeping van een multimiljardair of het door-dachte beleid van verstandige, democratisch gekozen

bestuurders zijn. Eeuwige roem is niet zeker, maar ook niet uitgesloten. Fanaten die koppig doorgaan met zoeken zijn er altijd genoeg, maar ze moeten hun gang kunnen gaan, evengoed als een significante hoeveelheid kunstenaars en dromers in een samenleving.

Sterrenwacht Grapfontaine, Ardennen (foto Jantheo Dam).

Het gaat om de vrijheid van denken en leven, en dus om het zelfrespect van een stam, een volk, een staat. Het is ook een kwestie van dynamiek, het verschil tussen een statisch wereldbeeld - zoals in de gemiddelde theocratie - of een bestaan vol onzekerheid, triomfen en mislukkingen, zoals het oude Wilde Westen, waarin nog niet alles tot in de kleinste lettertjes is vastgelegd. Het is niemand verboden om tot ver buiten de grenzen van zijn eigen stam te denken, mits deze zich in veilige en welvarende staat bevindt, of juist om dat te bereiken. Het is ook niemand verboden zijn territorium te willen vergroten, al zijn bepaalde middelen daarbij niet meer toegestaan.

Alleen al het zoeken helpt, en waarschijnlijk krachtig, om het venster van de Verlichting geopend te houden. Het continueren van dit zoeken is daarom een kwestie van *to be or not to be* voor een hedendaagse gemeenschap. Het vinden van buitenaards leven, in welke primitieve of potentiële vorm ook, zal een nieuwe schijnwerper erbij ontsteken. Misschien heeft dat geen haast, maar het zal een nieuwe virtuele trofee zijn voor de zoekende mens, de avontuurlijke held, maar ook voor zijn sponsors en zijn stamgenoten. Geef daartoe de zoekers de ruimte. En misschien kan een enkeling ooit een sterrenbeeld naar zich vernoemd krijgen.

Peter Cuijpers, 3 september 2019

[Eerder dit jaar ingezonden, met andere titel en zonder illustraties, maar met ongewijzigde tekst, voor een essaywedstrijd over 'het ontdekken van buitenaards leven'. Niet in de prijzen gevallen. *My five cents*, zal ik maar zeggen.]